

Et manifest for den borgerlige kommunitarisme

AF JESPER VESTERMARK KØBER

SLAGMARK #87
SIDER: 157-166

Christian Egander Skov

Borgerlig krise: Det ideologiske opbrud i blå blok
Gyldendal, 2022

I disse år skyller en fornyet interesse for ideologi og værdidebat ind over det borgerlige Danmark. I 2020 indstiftede *Berlingske* Fonsmark-prisen for hvert år at hylde en markant og afgørende bidragsyder til den borgerlige idédebat. Samme år opstod netmediet *Kontrast*, som foruden at tilslutte sig rækken af borgerlige medier, også uddeler en pris til forkæmpere for den borgerlige sag. Foreløbigt sidste led i den ideologiske oprustning fik vi i 2023 med lanceringen af en borgerlig sommerhøjskole under navnet 'Rahbeks Højskole'.

Som det med stor sandsynlighed vil være læseren bekendt, ligger der en dyb og længevarende splittelse mellem danske liberale og konservative bag ønsket om at styrke den borgerlige sag. Nationalkonservative anklager de liberale for at være medskyldige i nationalstatens svækkede suverænitet; omvendt beskylder liberale de nationalkonservative for at være alt for optagede af den stærke stat til at kunne kalde sig borgerlige. Parlamentarisk ser det også skidt ud: Dannelsen af SVM-regeringen i 2022 satte en foreløbig slutsten for det borgerlige alternativ til Socialdemokratiet, og i skrivende stund kan de seks borgerlige folketingspartier ikke samles om meget andet, end at fællesskabet har udspillet sin rolle.

En af dem, som bedst har analyseret og bidraget til at forstå dette konfliktmønster, er Christian Egander Skov, den konservative historiker, skribent og redaktør for Årsskriftet *Critique*. Sidste år udsendte han til stor anmelderros bogen *Borgerlig krise: Det ideologiske opbrud i blå blok*, og efterfølgende opnåede han både at blive nomineret til Fonsmark-prisen samt at vinde *Weekendavisens* litteraturpris for 2022. Avisens politiske redaktør, Arne Hardis, skrev i forbindelse med prisoverrækkelsen rosende, at bogen gav et sprog til forståelse af krisen, som kan bruges, hvis den fragmenterede borgerlighed skulle få lyst til at tale sammen igen. *Borgerlig krise* præsenterer dog, som jeg vil uddybe nedenfor, ikke kun ideer til at samle de borgerlige, men også en analyse, hvis ideal om folkelighed bygger bro til de ideologiske modstandere hos Socialdemokratiet.

Som jeg vil vende tilbage til, har Egander Skov skrevet et manifest for en kommunitær borgerlighed, der vender sig imod liberalismens forrang for konservative og folkelige idéer. Bogen er således en af de vægtigste bidrag til den nyere kommunitære tradition i Danmark, hvis betoning af civilsamfundet, lokale fællesskaber og centraliseringskritik over de sidste årtier har fået mere og mere gennemslag i den offentlige debat. Det er dog påfaldende, at Egander Skov ikke reflekterer over de store overlap mellem hans borgerlighedsbegreb og de toneangivende intellektuelle strømninger i nutidens Socialdemokrati, der har formuleret tilsvarende svar for at forstå populismens fremmarch og oprøret fra udkanten. Som jeg vil argumentere for, kunne bogen ligeså vel vurderes som en nedbrydning af grænserne mellem de borgerlige og socialdemokraterne, som et forsøg på en forening af de liberale og konservative.

Borgerlig krise retter, i modsætning til langt de fleste debatbøger, ikke sit angreb mod de politiske modstandere på venstrefløjen. Tro mod forfatterens konservative ståsted leverer den i stedet en gedigen liberalismekritik med drøje hug til ledende politikere i Venstre og Det Konservative Folkeparti. Ifølge Egander Skov består de borgerliges problemer i de liberales overdrevne fokus på individualisme og deres trang til at fremmane konflikten mellem individ og stat. Særligt under Coronapandemien fejlede de borgerlige ved, med Egander Skovs ord, ikke at forstå "krisens karakter af undtagelsestilstand" (s. 35). Således kammede iveren efter at bekæmpe regeringen over i et overdrevent fokus på magtkritik, selvom tiden ifølge Egander Skov netop "kaldte på refleksioner over fællesskab, tillid, nation og samfundssind" (s. 28). Forfatteren afviser dog ikke liberalismen som en del af borgerlighedens ker-

ne, og han ser også med bekymring på flere nationalkonservatives flirt med illiberale og udemokratiske idéer (s. 23-24). Således understreger han, at den grundlæggende opgave for de borgerlige handler om at definere en "borgerlig centrisme", der "overskrider skellet mellem såkaldte liberale og nationalkonservative positioner" (s. 52).

I forlængelse heraf præsenterer han en original definition af 'det borgerlige Danmark', der som begreb oftest bruges uden dybere refleksion over sammenblandingen af henholdsvis liberale og konservative værdier. Egander Skovs nytænkning består i, at han karakteriserer dansk borgerlighed som en tredeling af liberalisme, konservatisme og folkelighed, og først når disse tre elementer harmonerer, vil dansk borgerlighed lykkes (s. 78-79). Hvor det liberale defineres som negativ frihed, dvs. frihed *fra* staten, står det konservative for forsvaret af institutioner, traditioner og orden. Hvad det folkelige angår, skelner Egander Skov mellem to typer: På den ene side populisme, der fremhæver modsætningsforholdet mellem folket og eliten; og på den anden side kommunitarisme, der betoner den politiske forpligtelse på fællesskaber, hvor det enkelte menneskes liv finder mål og mening, såsom lokal-samfundet og familien. I denne sammenhæng forstås populisme, repræsenteret af Dansk Folkeparti, Nye Borgerlige og Danmarksdemokratierne, som en politisk kraft med appel til den del af befolkningen, der oplever identitetstab ved nationalstatens svækkelse i mødet med globaliseringen. Denne populisme skal ifølge Egander Skov derfor ikke affejes, men integreres i den danske borgerlighed, uden at borgerligheden heraf forfalder til illiberale og udemokratiske tendenser. Mens den populistiske folkelighed allerede har præget store dele af den borgerlige historie, fremstår den kommunitære folkelighed i Egander Skovs fortolkning imidlertid mere som et ideal. Som jeg skal vende tilbage til nedenfor, har han dog svært ved at forbinde dette ideal til konkrete og entydigt borgerlige visioner.

Med sin tredeling forskyder forfatteren den borgerlige konfliktlinje fra striden mellem liberale og nationalkonservative til liberalismens overtag i forhold til folkeligheden. Ikke ulig efterkrigstidens indflydelsesrige kulturkonservative forfattere og *Heretica*-redaktør, Bjørn Poulsen, beklager Egander Skov fællesskabernes utilstrækkelighed for det moderne menneske. I essayet "Elfenbenstårnet" fra 1949 skrev Poulsen om, hvordan liberalismens frihedsideal og tilliden til det autoritetsløse menneske både fører til normopløsning på den ene side; og til reaktionære kræfters protest mod selvsamme liberalisme på den anden. Tilsvarende kritikpunkter

går igen hos Egander Skov omkring 75 år senere. Med afsæt i en længere historisk gennemgang af borgerlig politisk- og ideologisk historie fra slutningen af 1800-tallet og frem til i dag, argumenterer han for, at borgerligheden har udviklet sig til en teknokratisk liberalisme, som forvalter velfærdsstaten på bekostning af den borgerlige ideologis konservative og folkelige elementer.

Kort fortalt fremviser denne historiske gennemgang de borgerliges forgæves forsøg på at erobre Socialdemokratiets dominerende position i dansk politik og idédebatt gennem hele perioden. Indtil 1950'erne kæmpede Venstre og Det Konservative Folkeparti med hver deres strategi og ideologiske grundlag om at udfordre arbejderpartiet. Men i efterkrigstiden samledes de to partier i en liberal velfærdskritik, der dog led skibbrud under 1960'ernes højkonjunktur og danskernes omfavnelser af det socialdemokratiske projekt. Først efter flere års krise for den socialdemokratiske velfærdsstat opnåede de borgerlige i 1980'erne succes med en politik, der havde til formål at redde dansk økonomi og den samfundsmodel, de tidligere havde været modstandere af. Frem for at afmontere velfærdsstaten fokuserede de borgerlige – først under Schlüters ledelse og siden med Fogh Rasmussen ved roret – på at styre den offentlige sektor, samtidig med at de inkorporerede en populistisk bureaukratikritik, der udpegede offentligt ansatte som en elite vendt imod folket. Således forbinder Egander Skov det borgerlige svar på velfærdsstatens legitimationskrise siden 1970'erne til en bredere neoliberalistisk tendens, som han, med henvisning til historikeren Niklas Olsen, mener kendetegnes ved udbredelse af “markedslogikken til alle sfærer af vores private og politiske liv” og dens forvandling af “borgeren til forbruger og samfundet til et marked” (s. 131). Selvom Egander Skov kritiserer neoliberalismen for at videreudvikle fremfor at afvikle teknokratiet, anerkender han samtidig, at dens markedsorienterede reformer af den offentlige sektor hjalp til at redde og formulere et “borgerligt styringsparadigme for velfærdsstaten” (s. 132). Kombineret med en på en gang populistisk og konservativt motiveret udlændingepolitik overtog denne udgave af den neoliberalistiske dagsorden velfærdsdebatten og førte til den borgerlige valgsejr i 2001. Egander Skov ser Anders Fogh Rasmussens regeringsperiode som en succes, fordi det lykkedes at “integrere borgerlighedens konstituerende idéstrømninger i en position, som nok var liberal, men samtidig selvbevidst folkelig i sin omfavnelser af den populistiske reaktion og dens retorik” (s. 157). Selvom Egander Skov betragter Fogh Rasmussens valgsejre som et udtryk netop for en kombination af borgerlighedens tre elementer (liberalisme,

konservatisme og folkelighed), er det værd at bemærke, at han beskriver Fogh Rasmussens folkelighed som populistisk snarere end kommunitær, hvorfor han heller ikke ser muligheder i at vende tilbage til 2000'ernes borgerlige projekt.

Ifølge Egander Skov mistede de borgerlige under magtens åg grebet om den ideologiske fortælling. Med henvisning til journalist Esben Schjørrings og forlagsredaktør Michael Jannerups solide bog *Værdikæmperne* argumenterer han for, at de borgerlige, særligt efter at Lars Løkke Rasmussen overtog ledelsen af Venstre, lod den neoliberale fortælling om borgerne som forbrugere af velfærd få overtaget (s.160). En af Egander Skovs centrale pointer er dog, at denne teknokratiske liberalisme allerede i 2000'erne blev for dominerende og kun ledte til tvivlsomme reformer af bl.a. skattevæsenet, politiet og gymnasierne. Mest fremtrædende er kommunalreformen fra 2007, der ligesom de andre projekter med Egander Skovs ord har "suget livet ud af flere dele af Danmark" (s. 172). Fra midten af 2010'erne kom reaktionen på den teknokratiske politik også fra borgerligt hold, nu i form af en populistisk protest imod centraliseringen anført af nationalkonservative. Ifølge Egander Skov står store dele af det borgerlige Danmark dog stadig last og brast med konkurrencestatens neoliberalisme, hvorfor grøfterne i den blå blok fortsat graves dybere og dybere.

Bogens analyser forsøger at forklare de borgerliges problemer i et samfund præget af opbrud, og den bidrager især til den borgerlige idékanon ved at forskyde dens genstandsfelt fra en liberal velfærdsstatskritik til et kommunitært tankegods med vægt på civil- og lokalsamfund. Selvom den historiske gennemgang læner sig kraftigt op af eksisterende forskning i nyere Danmarkshistorie, er det forfriskende, at Egander Skov, som få andre før ham, tilskriver de borgerlige en væsentlig betydning for udviklingen af velfærdsstaten fra 1970'erne og frem.

På samme måde som den borgerlige redaktør Henning Fonsmark i 1990 ramte en nerve med debatbogen *Historien om den danske utopi*, taler Egander Skovs bog til dem, der i dag ønsker at forstå, hvor og hvornår det gik galt for de borgerlige. Fonsmarks bog blev en uundværlig reference for den liberale og konservative selvforståelse, fordi den beskrev historien om venstrefløjens angivelige overtag og de borgerliges svigt i efterkrigstidens kultur- og samfundsdebat. Fortællingen om, at venstrefløjen havde overtaget sandhederne, sproget og kernebegreberne fandt således modsvar i både Anders Fogh Rasmussens og Søren Krarups kulturkampe imod smagsdommere og kulturradikale.

Egander Skov forholder sig mindst lige så kritisk til den borgerlige idéarv som Fonsmark, men der er store forskelle på deres diagnose og medicin. Fonsmark reagerede på en årrække med krise for velfærdsstaten, og han langede hårdt ud efter den offentlige sektors vækst og selvforstærkende mekanismer, der ifølge ham truede med at knægte demokratiet. Egander Skov skriver på bagkant af de reformer, som de borgerlige fra 1980'erne og frem førte for at modernisere den offentlige sektor. Han er derfor optaget af center-periferikonflikter samt af en politik, der muliggør et stærkere engagement i de fællesskaber, som blev svækket af reformerne.

Det er netop Fonsmarks og andre liberales optagethed af at bekæmpe den offentlige sektor, som ifølge Egander Skov udgør et af de væsentligste problemer for de borgerlige. Ifølge Egander Skov står vi fra begyndelsen af 2020'erne midt i et postliberalt tideherv, som selvsagt udfordrer den toneangivende liberalisme. Tidehvervsdiagnosen henter han bl.a. fra Patrick Deneens bog *Why Liberalism Failed* fra 2018, hvormed Egander Skov argumenterer for, at liberalismen er nået til vejs ende. Problemet for de borgerlige består i, at de endnu ikke har erkendt tidsånden, og derfor har de heller ikke påbegyndt opbygningen af det folkelige, kommunitære element af ideologien, frem for det liberale. Således appellerer Egander Skov til at "løse den liberale ordens problemer ved at erkende denne ordens grænser samt dens rødder i før-liberale enheder som nation og stærke civilsamfund præget af tillid og sammenhængskraft" (s. 213). Han gør sig afslutningsvist til talsmand for en type velfærdsstat, der understøtter et stærkt og forpligtende civilsamfund og en vision for "den meningsfulde borgerlige dagsorden" knyttet "til en lokalistisk vision for det danske samfund, som adresserer den geografiske ulighed gennem fortsat decentralisering, offentlige investeringer samt styrkelse af civilsamfundet" (s. 259).

Dette citat indrammer ret præcist, hvorfor Egander Skov bør ses som repræsentant for den kommunitaristiske bevægelse, der i løbet af de sidste 30-40 år har kritiseret liberale tanker og tænkere for kun at se mennesket som et enkeltstående individ og dermed underkende fællesskabernes betydning for det. Kommunitarismen som idékompleks er svær at få greb om, og traditionen er ikke særlig udviklet i Danmark. Der går dog en ujævn linje fra Egander Skovs folkelige borgerlighed tilbage til Arne Sørensen, der i mellemkrigstiden stiftede det grundtvigianskinspirerede nationalistiske parti 'Dansk Samling'. Med en stærk betoning af kulturfællesskabet reagerede Sørensen på landbokulturens afvikling og udviklede en kraftig kritik af det politiske demokrati. Egander Skovs borgerlighed reagerer også på

lokalsamfundenes afvikling, men den har intet af den antiparlamentariske systemkritik, som kendetegnede Arne Sørensens meget lidt succesfulde parti. Et hovedformål for Egander Skov er netop at "reintegrere det folkelige i centrum-højres politiske platform og derved minimere spillerummet for yderfløjene" (s. 246). Således handler denne gentænkning af centrum-højre borgerligheden om at finde et borgerligt tidssvarende sprog for fællesskabet, hvormed frugterne af nationalkonservatismens korrektiver til liberalismen kan høstes, uden at kritikken radikaliseres og potentielt undergraver retsstaten og demokratiet (s. 205).

Den nye kommunitarisme finder sin inspiration i primært angelsaksiske intellektuelle med vidt forskellige ideologiske baggrunde, der siden 1980'erne har kritiseret liberalismen for dens fokus på individet og dens antagelse om mennesket som en rationel, selvisk aktør. Egander Skov trækker særligt på filosofen Michael Sandels bog *Meritokratiets tyranni*, men han refererer også til de fremtrædende borgerlige debattører Kasper Støvring og Michael Böss. Støvring og Böss har i flere bøger reageret kritisk på globaliseringen og navnligt på, hvad de ser som, en liberal begejstring for nedbrydningen af grænser og individets potentielle frigørelse. Det er i store træk foreneligt med Egander Skovs præcise beskrivelse af neoliberalismens betydning for det danske samfund.

Kommunitarismen er imidlertid også et svar på et grundlæggende problem i de moderne demokratier, hvor ingen partier i de sidste 50-60 år har formået at repræsentere et udsnit af befolkningen stort nok til at kunne kvalificere som folkelighed. Folket er allestedsnærværende i den politiske retorik, men der er ikke længere nogen af de moderne partier, der har rod i bevægelser, eller som bredt appellerende udtrykker større samfundsvisioner om en bedre fremtid. Kontakten til folket er – som den irske politolog Peter Mair har beskrevet – udhulet. Måske af samme grund appellerer store dele af det politiske spektrum, herunder også venstrefløjen, til at genskabe dels forskellige dele af civilsamfundet, og dels de folkelige bevægelser som tidligere havde stor betydning. Således kan man finde kommunitære tanker hos både Enhedslistens Pelle Dragsted og SF's Lisbeth Bech Poulsen og Peter Westermann, der i forskellige bøger har fremhævet kooperativer, folkeoplysning og borgernes frivillige engagement som centrale elementer i fremtidens fællesskaber. Kommunitarismen appellerer således bredt, og den lader sig ikke indfange i det traditionelle skel mellem højre og venstre.

Egander Skov beskuer imidlertid kun det kommunitære som et borgerlig ideal. Hans forsøg på at erobre folkelighedsbegrebet er dog mindre overbevisende al den stund, at hans egen udlægning af Danmarkshistorien også demonstrerer den borgerlige folkeligheds problem med at udfolde sig som andet end populisme. Der er næppe en kommunitær, folkelig tradition at bygge på, og han anfører sjældent, hvordan de borgerlige skal vende sig mod det kommunitære uden at benytte sig af det populistiske repertoire. Når Egander Skov få steder konkretiserer indholdet i den borgerlige folkelighed, langer han ud efter alternative familiemønstre og den såkaldte livstilsliberalismes normkritiske frihedsdyrkelse, som ifølge Egander Skov bl.a. viste sig, da Venstre støttede øremærket barsel til mænd (s. 73). Et andet sted skriver han om modsætningen mellem storbylivets mange singler, og det "lokale Danmark", hvor det stadig er "idealet og virkeligheden, at man stifter familie, sætter børn i verden og passer haven". I dette modsætningsforhold er det nærmere fællesskaber i provinsen, som repræsenterer folket, hvorfor Egander Skov i den efterfølgende sætning skriver, "at hvis Danmark som helhed lignede en veldrevet landkommune med hensyn til familiestruktur og politisk indstilling, så havde vi et langt mere børnerigt og borgerligt samfund" (s. 261-262). Ved første øjekast illustrerer dette værdiladede udsagn en konservativ tænkning, men synspunktet er næppe kontroversielt for de ledende figurer i Socialdemokratiet, som tillige forsøger at appellere til fællesskaberne i provinsen.

Ligesom de borgerlige kommunitarister, der kæmper med arven fra de henved 40 år, hvor Venstre og Det Konservative Folkeparti spillede en nøglerolle i forandringen af det danske samfund, har socialdemokrater som Peter Hummelgaard, Mattias Tesfaye, Kaare Dybvad Bek og Mette Frederiksen også forsøgt at tage et opgør med dele af partiets rolle i udviklingen af konkurrencestaten og udlændingepolitikken. Der er ikke langt fra Egander Skov og hans dyrkelse af kernefamilien i provinsen til Mattias Tesfaye, der i et interview med *Information* i 2019 langede ud efter det såkaldte "meningsdannerDanmark" og udpegede "det frivillige idrætsliv", "kuglegrillen", "omfartsvejen" samt "kritikken af djøfisering" som elementer i den kulturkanon, avisen havde opfordret ham til at udtænke.

Egander Skovs tanker er dog især beslægtet med Kaare Dybvad Bek, der i bøgerne *Udkantsmyten* og *De lærdes tyranni* har beskrevet provinsen som en central, men negligeret, del af Danmark, samt argumenteret for færre akademisk- og flere fagligt uddannede. Denne tænkning gennemsyrrer også *Borgerlig krise*, og det kan

være vanskeligt at se forskellen på Egander Skovs forsvar for lokalsamfundene og Dybvad Beks forsvar for udkanten. Egander Skov trækker da også eksplicit på en kronik, som Dybvad Bek skrev til *Politiken* i 2021, hvori han kritiserede de såkaldte 89'ere. Det var en generation af borgerlige, som ifølge ministeren hyldede ubegrænset liberalisme og globalisering, og for hvem murens fald i 1989 var den afgørende politiske begivenhed. Det er en kritik, som Egander Skov påskønner, ligesom han deler Dybvad Beks kamp imod den liberale tidsånd "kendetegnet ved en udpræget liberal friheds- og fremskridtstro, en markeret etisk individualisme, der mener, at den enkelte ikke bare havde ansvaret, men også selv valgte, hvad det gode liv bestod i, samt en mængde økonomiske og strukturelle reformer til sikring af velfærdsstatens effektivitet" (s. 69).

Det er derfor nærliggende at argumentere for, at Egander Skovs projekt transcenderer det klassiske højre-venstre skel og kan forenes med Dybvad Beks socialdemokratisme i højere grad end med flere af de liberales projekter for fremtidens Danmark. Egander Skov ønsker at nedtone konflikten om velfærdsstaten, som tidligere har sat rammen for striden mellem de borgerlige og venstrefløjen, og det er svært at se de dybe uenigheder med eksempelvis Dybvad Bek, når Egander Skov i et ekko af socialdemokratisme til slut i bogen erklærer, at "en folkelig borgerlighed også er en arbejderistisk borgerlighed" (s. 264). Det er samtidig symptomatisk for Egander Skovs overensstemmelse med det aktuelle socialdemokratiske narrativ, når han – i håb om at de borgerlige fokuserer på de økonomiske magtforhold og ulighederne på boligmarkedet – henviser til forfatteren Lars Olsen, hvis bøger om det danske klassesamfund i en årrække har været en central inspirationskilde for flere ledende socialdemokrater (162-169).

Fordi Egander Skov ikke overbevisende viser, hvordan den borgerlige folkelighed adskiller sig fra den socialdemokratiske ditto, ender han nogenlunde samme sted som visse nationalkonservative, der ligesom Rune Selsing har set et lys i Mette Frederiksen. Denne sammenligning huer formentlig ikke Egander Skov, der resolut afviser den nationalkonservative flirt med Socialdemokratiet som "ren sirenesang" (s. 61). For Egander Skov er det en selvstændig pointe at forene borgerligheden uden om Socialdemokratiet, og det på trods af hans anerkendelse af, at partiet, i hvert fald under coronakrisen, manifesterede den såkaldte folkelige midte (s. 62). Men når han ikke anerkender de fælles kommunitaristiske tanker hos sig selv og socialdemokraterne, så fremstår Egander Skovs visioner mere som en genkaldelse af forrige

århundredes politiske modsætninger end som en nytænkning af dansk politik.

Om det er socialdemokraterne, der er blevet borgerlige, eller om det er Egander Skov, der er blevet socialdemokrat, afhænger af øjnene, der ser. Spørgsmålet er heller ikke så centralt. Bogen om den borgerlige krise demonstrerer, at det 20. århundredes ideologiske forestillinger og modsætninger mellem socialdemokrater og borgerlige er på vej væk. Som følge heraf oplever vi et langt større parlamentarisk og idémæssigt opbrud, end Egander Skov synes at være villig til at anerkende, når han fortsat argumenterer for at samle de borgerlige til kamp imod venstrefløjen.

Globaliseringen og postindustrialiseringen har fremkaldt store modsætningsforhold mellem center og periferi samt mellem de virkelighedsopfattelser, som folk med forskellige uddannelsesmæssige baggrunde besidder. I sådan en tid er vi måske på vej ind i en politisk virkelighed, hvor konflikterne i det danske samfund ikke længere står mellem projekterne på henholdsvis venstre- og højrefløjen. Problemet for Egander Skov og andre, der drømmer om borgerlig genoprejsning, er måske snarere, at de borgerliges tid er forbi, fordi store dele af deres politiske idéer kan forenes med de aktuelle socialdemokratiske projekter. Historisk set har de borgerlige opponeret imod socialdemokraternes velfærdsstat, 68'ernes kamp imod autoriteterne samt imod visionen om det multikulturelle samfund, men på alle tre dagsordener har Socialdemokratiet også rykket sig. I dag har Socialdemokratiet gjort sig til fremmeste forkæmpere for den teknokratiske konkurrencestat, der fokuserer på arbejdsudbuddet, samtidig med at de afvikler idéen om videnssamfundet og gør sig til talsmænd for en stram indvandringspolitik. På den måde har partiet neutraliseret alle tre oppositionsdagsordener, og derfor kan de borgerlige ikke længere finde et fællesskab i at modsætte sig det. Sagt på en anden måde, kan der være grund til at tro – med mindre Socialdemokratiet igen får et slagkraftigt, venstreorienteret projekt – at Egander Skovs kommunitarisme materialiserer sig i et samarbejde mellem borgerlige og socialdemokrater, frem for en borgerlig samling. I dag manifesterer SMV-regeringen tanken om forbrødring mellem ideologiske modstandere, men Egander Skovs bud på en kommunitær konservatisme kan, måske også i højere grad end den nuværende regerings arbejdsfællesskab, bane vejen for et ideologisk fællesskab hen over den gamle midte.

Jesper Vestermark Køber er ph.d. studielektor på Saxo-Instituttet, Københavns Universitet.